

Образки з гуцульського життя Марка Черемшини.

І. Сьвятий Николай у гарті.

- Пс-с-ст! уже йде!
— Куда?
— До нас.
— Де?
— Пс-с-с-ст! Онде, вже на Приймаковім перелазі.
Васи', скоч ше на під.
— Чого?
— Накрий термітев одежину, привали каменем дошку!
— Вже привалив.
— То скинь кожушину, бо возме.
— Ні, я втечу.
— Неня сховала опинку?
— Сховала.
— А єма єк?
— Попелом притурусив, не заздрить.
— Дє'!*)
— Шо?
— Дайте ше свій капелюх мені.
— На, тікай!
За вориням показала ся фігурка вся в чорному одїню,
а на голові шапка з чорно-жовтою мотузкою на долішніх

---

*) Дє, скорочено замість дєдю — тату.

краях і з кругленьким їзиком на переді. Їзик виходить понад рівне дно шапки. Під лівою пахою подовгаста книга, в правій руці бук. За фігуркою йдуть два люди. Один несе спору вязку мужицького плахтя та одія, другий голірuch.

— Дома Курило Сівчук?

Тиша...

— Курило Сівчук дома? — грімкйше крикнула фігурка.

— Чіму-би не дома, проше ласки божої тай панцкої — відозвав ся з низенької, майже безвіконної хати хрипливий, придушений голос. Слідом за тим скригнули чорні, закурені двері і випустили на двір чоловіка середнього росту. Його худе, поморщене лице, кучма нерозчесаного волося, сухоребрі груди, що їх не обіймає собою темна, латана сорочка, витерті, червонаві холошні і худокості, босі ноги говорили самі за него, що він є. Він не потребував представляти ся. На його стан зложили ся віки нужди і випятнували на ньому грубими буквами: мужик.

— Я дома, проше ласки божої тай — повторяв Курило Сівчук, схиляючи ся в низ.

— Чому не відзиваєш ся, як тебе кличуть? — сердито спитала фігурка.

— Та ек-же ні? Я дома, проше ласки...

— Будемо тебе забирати за податок.

— Що-ж діяти, проше ясного пана тай здикутора.

— Худобу маєш?

— Маржинки дасть Біг, проше пана! Вже давно не кушіли-сми скороми.

— Що-ж маєш рухомого?

— Хороми!?) Ей де! Хоромів нема, проше пана, штири голі стіні тай по всему. Бідно си діє, пишний та годний та чемний панчіку!

— Брешеш! Присяжний! ходім до середини.

— Або-ж я спираю ласкавого пана?

Пан ексекунтор штовхнув палицею в двері, що до половини вже були отверті. Двері заскрипіли і відхилились

*) Хороми = сїни.

аж до самої стіни. Екзекутор зігнув ся і переступив поріг, за ним увійшов присяжний, а відтак Сівчук. Другий присяжний лишив ся із своєю вязкою на дворі і прилагоджував посторонки на новий пакунок.

— Деж твої річи? — питав невдоволений екзекутор.

— Бідно си діє, ясний та добрий панчіку, штири стіні тай... Самі здорові, видите, Бог би вам дав панованє!

— Я нічого не виджу.

— Га! нічьо-ж-бо й видіти панцким очам: біда тай клопіт!

— То твоя жона?

— То, проше ласки пана, жінка.

Курилиха Сівчучка, що доси стояла неповоручно в чорній сорочці без опинки, поступила один ступінь ближше ід чоловікови свому і глянула на скісь екзекутори в очи.

— Нічьо нема, файний та добрий панчіку, без опинки ходжу.

— Таки нема нічьо, хоч гинь — додав Сівчук.

— Де-ж ви спите?

— Шінуючи чесну голову панцку тай сьвітї образи тай нас ірщених,*) ми спимо на земли, а діти на лавици.

— На чім спите?

— Таки на земли.

— А подушки де?

— Га! Подушок дасть Біг, на кулаці спимо.

— Бренеш!

— То, шьо очі видють, то є; я не спираю шукати.

Екзекутор перейшов ся скорим ходом по хаті і стукнув палицею в один, другий і третій кут. Він бачив, що йому нема що звідси взяти: під передньою стіною довша дошка на трьох стовпцях — то лавиця; під примежною стіною коротша дошка на двох стовпцях — то „стіл“; на середині хати яма на ватру присипана попелом — то піч. Бачив се добре, але з привички „шукав“. По хвилині зупинив він свій погляд на стіні, що під нею стояв „стіл“. Там висів образ. Тло його чорне, закурене, тільки темно-жов-

*) Ірщені = хрещені.

таві пасмужки нагадували лице, голову і ясність над головою якогось святаго. Одні лишень рами, що видко вийшли з під майстерського, гуцульського долота, додавали йому поваги і приманювали око. Сівчук узрів, що „пан“ вдивлює ся в образ, і почіхав ся в голову.

— То якісь кавал балвана, — пробуркотів сам до себе езекутор.

— Ні, проше пана, то не Палагна, то світий Николай.

— Але рами ладні.

— То ще мій прадід їх різьбив.

— Звідки ти маєш той образ?

— То таки, проше пана, з діда-прадіда.

— Присяжний! Здойми той образ!

— Та ек-же це, панчіку? Спадайте на рани божі, лишіть світого, — просив Курило.

— Спадайте на рани божі, пишний та файний пане здекутору, комісаруку наш любий, — голосила Курилиха.

Присяжний не ждав, зняв хутко образ і виніс на двір. Тільки порох закурив ся і павутинєм обведений простокутник лишив ся на тому місці, де стояв образ.

— Та ек-же без образа в хаті, проше ясного пана? — надькав ся Курило.

— Не осоружте нам хату, комісарю чесний, — заводила Курилиха.

— Шко́да гада́ня! Ще й хата піде на лі́цітацію, як не заплатиш податку; я права не скасую, — гримнув пан езекутор і вийшов на двір.

— Присяжні! До Гриця Саїна!

Пішли...

На дворі вже добре вечеріло, коли Курилиха Сівчучка з маленькою донькою Анничкою розкопувала серед хати яму і видобувала з неї „начіне“: два глиняні горшки, пять деревляних ложок, стільки-ж червонявих мисочок і кулешінник. Юрко відвалив камінь з пригнилої тертиці на даху і витягав із задненого поду одежину та подавав Василькови і Петрикови, що бігцем заносили її в хату.

— Вже все, Васильку? — питав батько синка, котрому подавав постолі з онучами.

— Все, дедику! Ваш сардак тай сорочка, ненин кіптар, опинка тай сорочка, наші кожушинки тай сорочічки, обі верітці, вузлик муки, бербеничка з огірками, Анничина фустка тай ваші, аді, постолі.

— Йди-ж принеси води на кулешу, а я напречу дров з Петриком.

— Добре, дедику!

Тоді, як богач Приймак видоїв своїх шість овець і ніс в дійниці скором до хати, сиділи його сусіди Сівчуки за „столом“ тай доїдали горячу кулешу і мисочку огірків, а серед хати дотлівало в ямі вугля.

— Нене, я піду спати, прокажіть оченаш, — просила мала Анничка, що накормившись дрімала при „столі“.

— Вклекни, синку, тай склади ручки.

Анничка клякнула, зложила ручки і піднесла свої оченята д'горі в те саме місце, де стояв доси образ. Там була гола стіна. Вона повела оченятами по всіх стінах, а образа не найшла. Допитливим поглядом дивилась вона нени в очи, а відтак проговорила жалісно:

— Ненько! Де сьвітий Николай?

Василько й Петрик глянули на стіну і собі заголо-сили:

— Дедику, ненько, де сьвітий Николай?

Важко вчинилось Юркови; він споглядав на жінку, а жінка споглядала мовчки на него. Зітхнули тяжко і відповіли дітям обоє разом:

— Сьвітий Николай у гарті!*)

— Взяв здекутор?

— Аекже, небожета: сьвітий Николай у гарті!

II. Хиба даруймо воду.

Тому, що добра була покійничка, справив Тодосій Кузьмак обід за ненину душу в четвер, умисне у скоромний день. Прийшли самі газди. Не пилювали ся до дому, харчували, то молили ся, то згадували небіжку добрими

*) В гарті = на складі фантів т. є. в громадській канцелярії.

словами, то знов харчували і говорили Отченаші так аж поза полуденок. Саме тепер вийшли на толічку, поставали та балакають, але вже не про небіжку; голосно балакають, відай і сердито. Може й посідають собі тут на смерекових бервенах, а може й ні. В неділю сходять ся вони тут звичайно і сідають тай так балакають. Сьогодні були на обіді, то так як-би неділя, весь день піде. Ні, таки й не забирають ся сідати, вимахують руками і щораз голоснійше переговорюють ся. Чогось таки сердиті...

— А то, бігме, окаянє: терей робітника з хати, купи таблиці та рисаки, плати штроф, тай ще води не пий, — ремствував Ілаш Бокатій.

— А я вам що казав, ек ще лишень зачели були класти отту гамарню, остатна-би їм з нев година! — приповідав сердито Штефан Приськів. — Га-а? Я не казав: не даймо ірунт, най собі на вулиці кладуть школу? Ну, а тепер ека клопоція? Обігнати ся гляба!*) Лишень штроф, тай штроф, тай штроф!

— Ще який штроф! — доповів хтось з гурту, що притакував бесіді розлючених бадіків.**)

— Таки послідну сорочку з тебе здеруть, ек не заплатиш! — кричав Ілаш.

— Сбдухи з тебе виженуть! — перебив Штефан Приськів. — От май ген-там мій Андрійко, а тото дитина, знаєте куме Іла', ледви від землі відросло...

— То таки приземок, — перехопив гурт.

— Ну, то видите; оногди я витісую собі сворині, а та примха, звичейно ек дитина, де не посади, там виросте, вхопила мені з під руки вісний ніж тай ану майструвати. Я через час обзираю си: нема ножа тай дитини нема. Агій, гадаю собі, еке мале а еке спритішне.***) Йду поза обірник, а воно сидить скулене коло довбні, ніж на землі, а саме вам таке на твари, ек чісанне полотно. — Мой, хло', що тобі таке? — кажу, а воно нічо. Я глип, а в него сорочічка кровавіська. — А це відки кров? —

*) Годі.

**) Бадіка — голова сім'ї.

***) Спряточе — цікаве, здібне до праці.

кажу, а воно нічо, лиш бліде тай бліде. Хап я його за руку, а на руці вам плесо: кров, тай кров, тай сама кров. Рахую пальці, а пальців на руці петь без одного...

— Порубало си! — підкинув Ілаш.

— Най си преч каже, порубало си! — повторив гурт і покивав головами.

— Таки при самій долони, ек-би відмірив, бо то вважаєте ніж гострий, а в дитини кість ека? Шахнув раз, тай палець відлетів.

— Аек-же, то тіло ек храбуст,*) крий Боже лишень від прички.**)

— А я собі міркую: бити біду, ци не бити? І одно жель і друге не добре, бо то вважаєте так ек своє тіло. Беру я тай ніби сварю, а сам собі думаю: Слава Господи, не буде з тебе, неборе, ні шкілник ні жовнір!

— Добра причка лучила си, хотьби й мому Філипови така! — сказав Ілаш.

— Йй, най Бог криє, бадіку Ілаше, вас від усекої прички тай усіх нас ірщених! — протестував руками приземкуватий Юрко Бросюк. — А як би так був відтєв собі руку, тай годуй каліку на цале жите?

Одні з гурту притакували Юркови, а другі невгавно слухали бадіки Штефана, що оповідав дальше:

— Спер я губков дитині кров, відшукав у термітю***) палець тай несу його до профецирки, най дивить си. — Я прийшов, кажу, замендувати вам, пані профецирко, що мій Андрійко вже до школи не ме ходити. — А вона каже: — Екі ви, чоловіче, дивні, та то вам діпше, ек ваша дитина буде знати лумара. Тенер скрізь треба письма, а у воську що буде робити ваш Андрійко? — Ні, кажу, мій Андрійко не піде до воська. — Або ви знаєте, ци не піде? — Знаю, кажу. — Тут усьміхнув ся Штефан Приськів таким усьміхом, що малює на лиці вдоволенє із самого себе.

*) Молоде листє капусти.

**) Причти, пригоди.

***) Тріски.

— Бодай вас, бадіку, неволя втєла, єкі ви сьмішні! — прожартував дєхто.

— Таки знаю, кажу, тай витігаю з дзьобні Андрійків палець. А дивіть! — А вона вам глипнула тай засто-ропіла. Поблідла тай анї дихне.

— Ей, бадю, з'уміла си! — задивував ся Ілаш.

— А тепер, — кажу, — знаю ци не знаю?

Штефанове лице роз'ясніло ся дужше від усьміху, а права рука піднесла ся в гору, наче-б також дожидала вдоволяючої відповіді на завдане питанє. На лицах згуртованих бадіків промайнув теж легкий сьміх.

— Ідіть гет чоловіче, — каже вона мені крізь силу. Так омпно їй стало. Кинув я їй палець, пішов д' хаті тай нічо день, нічо другий, і тиждень нічо. Аж позавчєра сиджу собі в хаті та кручу воловід, а то рип: входить здекуційник. Плати, каже, за хлопця штроф, або забираємо!

— Ей падочку, а то, брє, погана душа подала на штроф! — сердито відгукнувся Ілаш враз із гуртом.

— Тьфу на таке, кажу, таже мій Андрійко відрубав собі палець. — То ніц, каже, най собі про мене ногов пише; платіть! Я вже вбєзсебив ся*) тай кажу: — То єк тото, школа вже старша від вєська? — Старша ци не старша, платіть — каже. Беру я тай платю, аби не зафантували.

— То не є одлук права; наш найєснійший тато не дав таке право, — з цілою певністю доказував обурений Ілаш. На його чолі устали ся зморщкы в простих лїніях. То не такі зморщкы, що хвилєво виступають на погідному, рівному чолі пана, коли він сердить ся на свого слугу за невдатну услугу, а такі собі прості, своєрідні зморщкы мужицького чола. Із пересердя вони нераз усталивають ся простими лїніями, але не щєзають ніколи.

— Мой, безпалкого й до вєська не возьме, не то до школи! — крикнув Семен Дранчук.

— Лиш глипне, махне руков, тай: пашов, каже, кулєшу їсти! — додав Гріньє Климів.

*) Вєлостив ся.

— То не по правді, куме Штефа'!

— То драча, куме Іла'!

— Драча! драча! — відгукнулись бадіки.

Дехто затиснув кулак і мов би намірявсь ударити спільників тої „драчі“, дехто сплеснув в долоні і заломлював руки. А Ілаш лютував даліше:

— Або то по правді, що в моїй керниці води нема, від коли у школі викопали керницю? Сьогодні йде моя Палагна зачерати, а то сухо єк на приділку. Міркуйте собі, люди!...

— Та то й у мене також вода дес пропала! — крикнув Ілаш.

— І в мене, і в мене нема води, і в мене! — повторяли бадіки.

— А хтож закрав нам воду, єк не школа? Доки там не було керниці, то вода скрізь була. А то собачі бештифранти*) примістили єкусь залізну каблуку, що лиш посіпай, тай уже чюрить вода із усіх жил.

— Школа закрала нам воду! — гукнув Ілаш.

— Школа закрала нам воду...

— Мой, бадіки, а ми чому терпіти-мемо? Бог дав воду для всіх, не лиш для школи. Засипмо керницю коло школи, за цесе права не буде!

— Таки так, що не буде! — загук гурт. — Ходім, засипмо тай уже. Най не кров ізза ніхтів. А то, бадю, навіть воду нам украли, мой брє, воду нам украли!...

Насамперед вихопив ся з гурту один бадіка. Підійшов люто пару ступнів, пристанув, оглянув ся, чи не йдуть за ним иньші і гейби на зазив викликував голосно: „Мой брє, воду нам украли!“ За ним наміривсь другий, третій, четвертий і повторяли теж саме, оглядаючись на иньших. Нарешті рушили всі із толоки і попрямували до школи.

Заким ще сонце пішло на відпочинок, зупинилось на одному гірському шпилю, так як зупиняє ся на порозі мати, коли при відході в далеку сторону прощаєть ся із своїми діточками. Його золоте проміння, то сьвітляні ниточки, що придають ся на низанки для мрій палкої надії. На них

*) Хитруни, майстри.

нанизують свої мрії старі й молоді, багаті і вбогі, пани й мужики. Кожному бажаєть ся иньшої речі, тим і мрії у всіх неоднакові. І соняшне проміне грає усякими красками, що незамітно зливають ся в одно чудове сяєво. А мужикові мрії чорні; щож, йому всюди дієть ся кривда, тому й не видко їх між иньшими. Богацькі та панські закривають їх собою. Люди-ж знають звичайно тільки ясні, золоті мрії. Золотими красками надії любовала ся молода учителька, що недавно спровадилась до сего села, в котрому „шкільна керниця закрала людям воду“. Вона з повним ентузіазмом почувала гірку долю народа. Працювати, невгавно працювати для його добра і вчинити його щасливійшим, то була її мета, її ідея. А мрії? Мрії стелились золотим промінем над тим самим рідним народом, але народом, що двигнув ся завдяки її праці із тьми тьменної. Вони так і сяють перед нею і ще дужше загрівають своїм теплом її ідею. І не притахають вони, а могли притахнути. Темнота, яку розігнати вона бажала, могла пригасити їх. Але вона знала свій народ і не попадала в розпуку, коли зустрінулась з його темнотою. Її вважають люди на селі своїм ворогом, але то проміне. „Все те ізза незрячости“ — думала собі. Нераз доводилось їй відчути наслідки тої незрячости: от недавно приносив Ілаш відтятий палець свого сина як документ на увільнене від школи — і вона зомліла була тоді. А Семен Дранчук жадав від неї волося із голови на підкурене сина, що мов би то перелякав ся її в школі, — але то марниця. Щезне темнота, а тоді опинить ся вона в ясній країні радощів. Тільки праці, праці!

І вона працювала...

Сьогодні вона веселійша, ніж звичайно. Діти щебечуть на її питання, як молоденькі пташенята в лузі. Радіють діти і вона собі радіє. А сонце прощаєть ся із високого шпилья; зараз зайде і завтра вернеть ся, бо так му-силь.

Наука скінчилась, діти помолились, але не кваплять ся домів, як кожного дня. Ніби шапок шукають, ніби пані учительці ще щось сказати хотять на відхіднім.

— Прошу пані, — промовив несміло Філіпко Бокатій, — нам тут так добре, що і йти не хоче ся!

— Дуже красенько, дорогі діточки!

— Пані дуже добрі, — проговорили всі разом.

— Прошу пані, — говорив дальше несміливим голосом Філіпко, — прошу пані, чи я буду попом?

— Будеш, синку, лише слухай мене так дальше, — відповіла з усміхом учителька.

Філіпко почервонів, кинув ся цілувати руки учительки і вийшов, а за ним теж саме робили і його товариші.

Учителька станула при вікні і споглядала радісно за дітворою. Перед нею виступили її мрії, що стелились на соняшнім проміню, але їх перервали на хвилину невиразні хоть голосні крики надходячої громади.

— Засипмо, таки засипмо, права не буде, наш найснійший тато... — кричали бадіки один наперед одного.

Учителька не чула слів, чула тільки голоси; їй здалось, що се батьки ідуть звідкись-то підохочені. Так нераз бувало.

Дітвора побігла на зустріч крикливим бадікам. Звісно, діти, цікаві. Але крики притихли, бадіки звільнили хід.

— Дедику,*) — лебедів Філіпко, пригортаючись до Ілаша Бокатія, — мені казала пані, що я буду попом!

— Дедю, дедику, вам прийшов фірлідунок,**) стоїть так, що Штефан Приськів має термін на п'єтницю, від завтра за дві неділи, — розповідав безпалкий Андрійко.

— Де, дедю, завтра прийдуть до нас пані, казали, що принесуть ліки нашій Настуньці, — щебетав маленький Петрик Бросюків.

— Де, де, де, де, де... — загомоніли діти, що урадувались зустрічі своїх батьків і ділились з ними своїми радощами. — Наші пані така добра!...

А батьки? Вони стали як не ті. Позирали то на дітей, то на себе, то спльовували, то чіхались поза уха. Самі не знали, що робити; вони засоромились.

*) Тату.

**) Повістка, завізване до суду.

Учителька, побачивши їх так супокійними, жалувала, що перед хвилиною в думці посуджувала їх, буцім-то вони підохочені. Жалувала і веселійшала.

— Це, куме Штефа', то — то — хиба — даруймо, — відізвався по хвилі замаруджений Ілаш.

— Та я также так міркую, куме Іла'.

— Аекже, аек, бігме, даруймо! — говорив Юрко Бросюк.

— Таки так, що хиба даруймо воду! — озвались прочі.

І без прощання з собою стали скорійше розходити ся з дітьми, кождий у свій бік — тай кланялись низенько учительці, що стояла при вікні і дальше снувала свої мрії.

